

ISSN 2616-6895

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
Евразийского национального
университета имени Л.Н.Гумилева

BULLETIN
of the L.N.Gumilyov Eurasian
National University

ПЕДАГОГИКА. ПСИХОЛОГИЯ. ӘЛЕУМЕТТАНУ сериясы
PEDAGOGY. PSYCHOLOGY. SOCIOLOGY Series
Серия **ПЕДАГОГИКА. ПСИХОЛОГИЯ. СОЦИОЛОГИЯ**

2(123)/2018

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Астана, 2018
Astana, 2018

Бас редакторы
п.ғ.д., проф.
А.А. Молдажанова (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары (педагогика)

Г.Ж. Менлибекова, п.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары (психология)

А.Р. Ерментаева, п.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары (социология)

Н.О. Байғабылов, PhD (Қазақстан)

Редакция алқасы

Иванова Г.П.

п.ғ.д. (Ресей)

Исламова З.М.

п.ғ.к., доцент (Ресей)

Кажғалиева А.

докторант (Қазақстан)

Калдыбаева О.В.

PhD (Қазақстан)

Колева И.

Докт. (Болгария)

Сейтқазы П.Б.

п.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Сунарчина М.М.

э.ғ.д., проф. (Ресей)

Толеубекова Р.К.

п.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Уразбаева Г.Т.

п.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Хан Н.Н.

п.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Хаяти Тюфекчиоглу

э.ғ.д., проф. (Түркия)

Шайхисламов Р.Б.

э.ғ.д., проф. (Ресей)

Шалғынбаева Қ.Қ.

п.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сәтпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31432)

E-mail: vest_pedpsysoc@enu.kz

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген

Д.С. Байтлесова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Педагогика. Психология. Әлеуметтану сериясы

Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігімен тіркелген.

27.03.18 ж. № 17001-Ж -тіркеу куәлігі

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 40 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі,13/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31432)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.

A.A. Moldazhanova (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief (pedagogy)

G.Zh.Menlibekova, Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.
(Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief (psychology)

A.R. Yermentayeva, Doctor of Psychological Sciences,
Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief (sociology)

N.O. Baigabylov, PhD in Sociology (Kazakhstan)

Editorial board

Hayati Tufekcioglu

Doctor of Sociology, Prof. (Turkey)

Islamova Z.M.

Can. of Pedagogical. Sciences, Assoc.Prof (Russia)

Ivanova G.P.

Doctor of Pedagogical Sciences (Russia)

Kazhgaliyeva A.

Doctoral Candidate (Kazakhstan)

Kaldybayeva O.V.

PhD (Kazakhstan)

Khan N.N.

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.(Kazakhstan)

Koleva I.

Dr. (Bulgaria)

Seytkazy P.B.

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.(Kazakhstan)

Shaikhislamov R.B.

Doctor of Sociology, Prof. (Russia)

Shalgynbayeva K.K.

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.(Kazakhstan)

Sunarchina M.M.

Doctor of Sociology, Prof. (Russia)

Toleubekova R.K.

Doctor of Pedagogical Sciences, prof.(Kazakhstan)

Urazbayeva G.T.

Doctor of Pedagogical Sciences, prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008

Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31432)

E-mail: vest_pedpsysoc@enu.kz

Responsible secretary, computer layout:

D.S. Baytlessova

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University Pedagogy. Psychology. Sociology Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by the Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration number 17001-Ж from 27.03.18

Periodicity: 4 times a year

Circulation: 40 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31-432)

Главный редактор
д.п.н., проф.
А.А. Молдажанова (Казахстан)

Зам. главного редактора (педагогика)

Г.Ж. Менлибекова, д.п.н., проф.
(Казахстан)

Зам. главного редактора (психология)

А.Р. Ерментаева, д.п.н., проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора (социология)

Н.О. Байгабылов, PhD (Казахстан)

Редакционная коллегия

Иванова Г.П.

д.п.н. (Россия)

Исламова З.М.

к.п.н., доцент (Россия)

Кажгалиева А.

докторант (Казахстан)

Калдыбаева О.В.

PhD (Казахстан)

Колева И.

Докт. (Болгария)

Сейтказы П.Б.

д.п.н., проф. (Казахстан)

Сунарчина М.М.

д.с.н., проф. (Россия)

Толеубекова Р.К.

д.п.н., проф. (Казахстан)

Уразбаева Г.Т.

д.п.н., проф. (Казахстан)

Хан Н.Н.

д.п.н., проф. (Казахстан)

Хаяти Тюфекчиоглу

д.с.н., проф. (Турция)

Шайхисламов Р.Б.

д.с.н., проф. (Россия)

Шалгынбаева К.К.

д.п.н., проф. (Казахстан)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408

Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31432)

E-mail: vest_pedpsysoc@enu.kz

Ответственный секретарь, компьютерная верстка

Д.С. Байтлесова

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Педагогика. Психология. Социология.

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрировано Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан. Регистрационный номер 17001-Ж от 27.03.18.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 40 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31-432)

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

<i>Әбілдина Ж.К., Молдумарова Ж.К., Молдумарова Ж.Е., Әлімқұлова Э.Ж., Әбілдина Р.К.</i> Жаратылыстану ғылыми пәндерін виртуалдық шындық технологияларын қолдана отырып оқыту мәселесі.....	8
<i>Абильгазиева Ж.К.</i> Тұлғалық-әрекеттік тәсіл – тілдік пәндер оқыту модулінің бірыңғай бағыты	18
<i>Абдыхалықова А.М., Какимова А.Ж.</i> Подкастарды пайдалану арқылы шет тілі сыныбын өзгерту	23
<i>Ақбаева Г.Н., Сейлханова А.Е.</i> Қазақстан үшін e-learning шынайы оқу үдерісі ме?	28
<i>Алефиренко Н.Ф.</i> Лексиканы оқытудың танымдық-дидактикалық негіздері: Мәселені баяндау.....	34
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Кәсіби шетел тілін үйренуге арналған тұлғалық -бағытталған тәсілі	42
<i>Аубакиров Е.Б., Метин О., Тульбаева Р.Э.</i> Интеллектум бағдарламасының заманауи дағдыларды қалыптастырудағы орны	49
<i>Байбек А.Қ.</i> Этносольфеджио курсындағы ауызша жұмыс түрлері халық әншілерін тәрбиелеудің негізгі жолы.....	55
<i>Бурмистрова В.А., Исатаева М.С.</i> Тілдік пәндер шеңберінде ғылыми-бағдарланған оқыту	63
<i>Есенғалиева А.М., Сағымбаева Ж.Е., Искакова А.Р. , Молдахметова Г.З.</i> Тыңдалымға оқытудағы жалпы қиындықтар.....	70
<i>Жолдасбекова С.А., Иманкулова Л.Б.</i> Болашақ кәсіптік оқыту педагогының ғылыми зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастыру мүмкіндіктері	78
<i>Заклинская А.К.</i> Хореографиялық оқу орындарында педагогтың кәсіби этикасының негізгі мақсаттары	83
<i>Ибадуллаева С.Ж., Русанов А.М., Нурғалиева А.А., Ауезова Н.С.</i> Болашақ биолог мұғалімдердің өздігінен білім алу қабілеттерін интербелсенді	91
<i>Калкеева К.Р.</i> Өркениетті тұрғыдан қарау – қазақстандық қоғамның рухани жаңғыруы	99
<i>Карманова Ж.А., Абылайхан С.М.</i> Адамгершілік мәдениет түсінігі және маңызы	105
<i>Құдышева А. А., Темиргалинова А. К.</i> Жоғарғы оқу орнының студенттерінің дамуындағы көпмәдени ортаның рөлі ...	111
<i>Мирза Н.В. Мағзұмова Н.К.,</i> Қазіргі заманғы мектепті басқарудың инновациялары	115
<i>Муликова С.А., Казимова Д.А. , Спирина Е.А.</i> Жұмысқа орналастыру: жұмыс беруші және ЖОО-ның түлегінің қажеттілігін талдау.....	122
<i>Рахметова Н.Б., Оспанбекова Г.Д.</i> Болашақ мамандардың кәсіби шеберлігін өзіндік жұмыстарды орындау арқылы жетілдіру.....	131
<i>Салиева А.Ж., Евнеева Г.О.</i> Қазақстан республикасының жоғары оқу орнындағы студенттерінің қазіргі әлеуметтік белсенді дамуы	136
<i>Толубекова Р.К., Имашева Т.Б.</i> Болашақ әлеуметтік педагогтың өзін-өзі дамытудың теориялық алғышарттары.....	146
<i>Төрбаева К. Ж., Мамбеталина А.С., Турбаева Ш.М.</i> Жоғары оқу орны студенттерінің оқу үдерісіне бейімделу жағдайы	152
<i>Уанбаев Е.К.</i> Шығыс Қазақстан облысының аудандарындағы бұқаралық спорт жұмыстары дамуының әлеуметтік-экономикалық жайлары.....	162
<i>Шолпанқұлова Г.К.</i> Болашақ мамандарды кәсіби даярлаудағы интеграция мен дифференциацияның рөлі.....	168

ПСИХОЛОГИЯ

<i>Ерментаева А.Р., Аубакирова Ж.К., Исмагамбетова А.К.</i> Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуы	173
--	-----

СОЦИОЛОГИЯ

<i>Қалдыбаева О.В.</i> Қазіргі заманғы Қазақстан жастарының дәстүрлі емес діни ұйымдарға қатынасы	178
<i>Сабиров И.В., Байгабылов Н.О.</i> «Халал» тағамының әлеуметтік тәжірибесінің әлеуметтік- тарихи аспектілері	188
<i>Тажиббаева Г.</i> Қазақстанның әлеуметтік құрылымында собилдік бірлестіктің өзгерістері.....	191

CONTENTS

PEDAGOGY

<i>Abeldina Zh.K., Moldoudarova Zh.K., Molmudarova Zh.E., Alimkulova E.Zh., Abeldina R.K.</i> To the question of studying natural science disciplines using virtual reality technologies.....	8
<i>Abilgazyeva Zh.K.</i> The personal-activity method is a single direction of teaching language module	18
<i>Abdykhalykova A.M., Kakimova A.Zh.</i> Transforming foreign language classroom using authentic podcasts.....	23
<i>Akbaeva G.N., Seilkhanova A.Ye.</i> Is e-learning a real learning process for Kazakhstan?	28
<i>Alefrenko N.F.</i> Cognitive-didactic Bases of Teaching Vocabulary: To the statement of the issue.....	34
<i>Aubakirova G.T., Volodina E.O., Kalieva S.N.</i> Personally-oriented approach in teaching a professionally-oriented foreign language	42
<i>Aubakirov Y.B., Metin O., Tulbayeva R.Y.</i> The role of Intellectum program in formation modern skills	49
<i>Baibek A.K.</i> Oral forms of work in the course of Ethnosolfegio as a traditional principle of educating the national singers.....	55
<i>Burmistrova V.A., Issatayeva M.S.</i> Research-based learning within the framework of language disciplines	63
<i>Yessengaliyeva A.M., Sagimbayeva J. E. , Moldakhmetova G.Z., Iskakova A.R.</i> The common obstacles within listening comprehension: challenges and recommendations	70
<i>Zholdasbekova S.A., Imankulova L.B.</i> Possibilities for forming research activity of the future teacher of professional education.....	78
<i>Zaklinskaya A.K.</i> The main objectives of the professional ethics of the teacher in the choreographic educational institutions....	83
<i>Ibadullayeva S.Z., Rusanov A.M., Nurgalieva A.A., Auezova N.S.</i> Development of independent learning skills for future biology teachers through interactive learning technology	91
<i>Kalkeeva K.R.</i> Civilization approach - the potential of spiritual enrichment of Kazakhstan society.....	99
<i>Karmanova Zh.A., Abylaikhan S.M.</i> The meaning and concept of moral culture	105
<i>Kudysheva A. A., Temirgalinova A. K.</i> The role of the polycultural environment in development of students of the higher education	111
<i>Mirza N.V., Magzumova N.K.</i> Innovations in the management of modern school	115
<i>Mulikova S., Kazimova D., Spirina YE.</i> Employment: analysis of needs of the employer and graduates of higher education...	122
<i>Rakhmetova N.B., Ospanbekova G.D.</i> Improving of professional skills for future specialist by self employed jobs.....	131
<i>Saliyeva A.Zh., Yevneyeva G.O.</i> The current state of development social activity students in university in the republic of Kazakhstan.....	136
<i>Toleubekova R.K., Imasheva T.B.</i> The oretical background of professional self-development of the future social pedagogue ...	146
<i>Turebayeva K.Zh., Mambetalina A.S., Turebayeva Sh.M.</i> Adaptation of students of higher educational institutions to the educational process	152
<i>Uanbayev E.K.</i> Social and economic preconditions for the development of mass sports of regions of Eastern Kazakhstan.....	162
<i>Sholpankulova G.K.</i> The role of integration and differentiation in the professional training of future specialists	168

PSYCHOLOGY

<i>Yermentayeva A.R., Aubakirova Zh.K. , Ismagambetova A.K.</i> The development of the students personality in primary school.....	173
--	-----

SOCIOLOGY

<i>Kaldybayeva O.V.</i> Attitude of young people of modern Kazakhstan to non-traditional religious organization.....	178
<i>Sabirov I.V., Baigabylov N.O.</i> Socially - historical aspects of social practice of “halal” food	188
<i>Tazhibayeva G.</i> Changes in social structure of Kazakhstan after the soviet union collapsed	191

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

<i>Абельдина Ж.К., Молдумарова Ж.К., Молдумарова Ж.Е., Алимкулова Э.Ж., Абельдина Р.К.</i> К вопросу об изучении естественнонаучных дисциплин с применением технологий виртуальной реальности	8
<i>Абильгазиева Ж.К.</i> Личностно-деятельностный метод – единое направление обучения предметам языкового модуля	18
<i>Абдыхалыкова А.М., Какимова А.Ж.</i> Трансформация класса иностранного языка используя аутентичные подкасты.....	23
<i>Ақбаева Г.Н., Сейлханова А.Е.</i> Является ли e-learning реальным процессом обучения для Казахстана?.....	28
<i>Алефиренко Н.Ф.</i> Когнитивно-дидактические основы обучения лексике: К постановке проблемы.....	34
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Личностно-ориентированный подход в обучении профессионально-ориентированному иностранному языку	42
<i>Аубакиров Е.Б., Метин О., Тульбаева Р.Э.</i> Роль программы Интеллектум в формировании современных навыков.....	49
<i>Байбек А.К.</i> Устные формы работы в курсе этносольфеджио как традиционный принцип воспитания народных певцов	55
<i>Бурмистрова В.А., Исатаева М.С.</i> Научно-ориентированное обучение в рамках языковых дисциплин	63
<i>Есенғалиева А.М., Сағымбаева Ж.Е., Исақова А.Р., Молдахметова Г.З.</i> Общие трудности при обучении аудированию	70
<i>Жолдасбекова С.А., Иманкулова Л.Б.</i> Возможности формирования исследовательской деятельности будущего педагога профессионального образования	78
<i>Заклинская А.К.</i> Основные задачи профессиональной этики педагога в хореографических учебных заведениях	83
<i>Ибадуллаева С.Ж., Русанов А.М., Нурғалиева А.А., Ауезова Н.С.</i> Развитие самостоятельных навыков обучения будущих учителей биологии с помощью интерактивной технологии обучения.....	91
<i>Калкеева К.Р.</i> Цивилизационный подход – потенциал духовного обогащения казахстанского общества.....	99
<i>Карманова Ж.А., Абылайхан С.М.</i> Понятие и значение нравственной культуры	105
<i>Кудышева А. А., Темиргалинова А. К.</i> Роль поликультурной среды в развитии студентов вуза	111
<i>Мирза Н.В. Мағзумова Н.К.,</i> Инновации в управлении современной школой	115
<i>Муликова С.А., Казимова Д.А., Е.А. Спирина Д.А.</i> Трудоустройство: анализ потребностей работодателя и выпускника вуза.....	122
<i>Рахметова Н.Б., Оспанбекова Г.Д.</i> Совершенствование профессиональных навыков будущих специалистов посредством выполнения самостоятельных работ.....	131
<i>Салиева А.Ж., Евнеева Г.О.</i> Современное состояние развития социальной активности студентов в высшем учебном заведении в Республике Казахстан	136
<i>Толеубекова Р.К., Имашева Т.Б.</i> Теоретические предпосылки профессионального саморазвития будущего социального педагога.....	146
<i>Турбаева К.Ж., Мамбеталина А.С., Турбаева Ш.М.</i> Адаптация студентов высших учебных заведений к учебному процессу.....	152
<i>Уанбаев Е.К.</i> Социально-экономические предпосылки развития массового спорта районов Восточно-Казахстанской области.....	162
<i>Шолпанкулова Г.К.</i> Роль интеграции и дифференциации в профессиональной подготовке будущих специалистов	168

ПСИХОЛОГИЯ

<i>Ерментаева А.Р., Аубакирова Ж.Қ., Исмағамбетова А.К.</i> Развитие личности учащихся в начальных классах.....	173
---	-----

СОЦИОЛОГИЯ

<i>Калдыбаева О.В.</i> Отношение молодежи современного Казахстана к нетрадиционным религиозным организациям.....	178
<i>Сабиров И.В., Байгабылов Н.О.</i> Социально - исторические аспекты социальной практики «халяльной» пищи.....	188
<i>Тажибаева Г.</i> Изменения в социальной структуре Казахстана после Советского Союза.....	191

ПСИХОЛОГИЯ PSYCHOLOGY

XFTAP 15.31.31

А.Р.Ерментаева¹, Ж.Қ.Аубакирова², А.К.Исмагамбетова³
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: ¹²³janat-anar@mail.ru)

Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуы

Аннотация. Мақалада тұлғаның ерекшеліктері және психологиялық бағыттары қарастырылады. Оқушылардың тұлғалық дамудың жолдары талданады. Мақалада дамудың теориялық негізі, мәні, сонымен қатар тұлғалық дамуға әсерін қарайды. Психолог-педагогтардың әдебиеттеріне талдау жасалды. А.А. Бодалевтың, Б.Г. Ананьевтың, А.Р. Ерментаеваның және т.б. тұлға теориясы талданды. Оқушылардың тұлғалық дамуын зерттеудің теориялық мәнділігі, психологиялық әдістердің қажеттілігінен туындайды.

Тұлғаның әлеуметтенуі адамның әлеуметтік және әлеуметтік-психологиялық нормаларды, ережелерді, функцияларды, құндылықтарды, жалпы қоғамдық тәжірибені меңгеру деп дәйектеледі. Бұл адамның материалдық және рухани мәдениетті болып табылады. Тұлғаның әлеуметтік және тұлғалық қатынасты меңгеруі арқылы даму және қалыптасу үдерісі деп саналды. Ол нақты өмір жағдайына және іс-әрекеттеріне байланысты болады. Бастауыш сынып оқушылары әр-түрлі жасерекшелік этаптарына байланысты жүйелі түрде әр түрлі әлеуметтік топ қарастырылады.

Түйін сөздер. Оқушы, тұлға, даму, психология, эмоция, мәдениет.

Әлеуметтік-экономикалық дамудың қазіргі кезеңінде, оқу тәрбие жұмысының жаңару заманында ағарту саласының келешек мамандарды тәрбиелеу, білім беру буынында шешуін күткен келелі мәселелер тұр. Атап айтқанда, ол оқушыларды тұлғалық дамыту, психикалық дамуын, даралық ерекшеліктерін, ішкі потенциалын анықтап, жан-жақты зерттеу болып табылады. Сондықтан мектептерде, оқушыларды тұлғалық дамудың психологиялық, педагогикалық зерттеу мәселесін, оның теориялық негіздерін терең ашып, жаңаша құру бағыттарын айқындау қажеттігі шығады.

Еліміз егемендік алғалы, Қазақстан өз алдына жеке мемлекет болып бүкіл жер жүзіне өзінің елдігін, саясаты мен ұстанымын танытып отыр. Әрі соңғы жылдары еліміздегі психология ғылымының дамуы қарқынды жетіліп келеді. Қоғамда қалыпты өмір сүруді жеке адам өздігінен үйрене алмайды, ол әрбір тұлғаның жеке тәжірибесінен алынады.

Өмірдің мағынасы – ол адамның санасындағы субъективті ең маңызды құндылық және ол оның мінез-құлқының басты реттеушісіне айналған құндылық. Адам дамуының шыңы – осы процесте өз денсаулығының белгісі бойынша адам организмінің, құратын қатынастардың адамгершілік нормаларға сәйкестілік белгісі бойынша тұлғаның еңбектегі және қарым-қатынастағы, сондай-ақ қоршаған орта мен өзін-өзі танудағы сәттіліктер белгісі бойынша іс-әрекет субъектісі ретіндегі қабілеттерінің жететін ең жоғарғы көрсеткіші.

Мінез-құлқы, көңіл-күйі, мақсаты, өмірлік бағыты, болмыс әр-түрлі адамдарды түсіне білгенде, олардың жақсы қасиеттерін аша білгенде ғана өмір қызықты да мәнді болады. Өзгелермен қарым-қатынас барысында қайталанбас тұлға ретінде қалыптасу, басқалармен дұрыс қарым-қатынас жасай білу – баға жетпес байлық. Осы байлыққа ие болған адам қоғамда өз орынын тауып, үйлесімді өмір сүре алады. Оған жету жолы сан түрлі. Соның бірі – тұлғалық даму.

Бірақ дүниенің әр түкпірінде тұлға психологиясындағы теориялық зерттеу мәселесі, шамамен бір уақытта пайда болып, тарала бастады. Тұлға психологиясының теориялық даму тарихын үш кезеңге бөлуге болады: философиялық-әдеби, клиникалық, экспериментальдық. Осы уақыттан бастап «тұлға» ұғымына анықтамалар беріліп, оны зерттеуде теориялар пайда болды. Алғашында тұлғаны зерттегенде адамның әлеуметтік функциялары, рөлдері анықталды. Сондықтан тұлға қоғамдық қатынастармен тікелей байланысы қарастырылады.

Тұлға психологиясы біздің ғасырдың алғашқы он жылдығында экспериментальдық ғылым болып дамыды. Мұндай даму А.Ф. Лазурский, Г. Олпорт, Р. Кеттел [1, 24] және т.б. ғалымдардың есімдерімен байланысты.

Қазіргі кезде ғылымда «тұлға» ұғымы психология, педагогика, философия, әлеуметтану және т.б. ғылымдардың зерттеу объектісі ретінде жан-жақты қарастырылады, әрбір ғылым өзінің спецификалық аспектілері арқылы меңгереді. Тұлға - педагогика ғылымында педагогикалық үдерістің, оқудың, тәрбиенің, дамудың объектісі және субъектісі деп қарастырса. Ал философия тұлғаның анықтау маңыздылығы және оның әлеуметтік прогресс кезіндегі қоғамдағы рөліне тоқталады.

Психологияда тұлға жайлы көптеген анықтамалар қарастырылған. И.С. Кон зерттеуінде тұлға ұғымы адам баласы индивидтің қоғам мүшесі ретінде, мұндағы әлеуметтік мәнді сипатын жалпылап интегралдау арқылы, оның құнды жақтарын ашып, оған өзіндік мазмұн береді [2,76].

Л.Д. Столяренко, С.И.Самыгин [3,54] зерттеулерінде тұлғаға әлеуметтік психологиялық талдау жасау үшін «тұлға», «индивид», «даралық», «адам» ұғымының айырмашылығын анықтау қажеттігі туралы нақтылайды. Ал К.К. Платонов тұжырымында тұлға - сананы және өзіндік сананы дамытушы нақты адам ретінде қарастырады.

П.Е. Кряжев еңбегінде тұлға индивид ретінде, өзінің іс-әрекет позициясын айналасындағыларға байланысты анықтайды. Бұларға еңбекті, әлеуметтік қатар, ұжым мақсатын, басқа адамның тағдырын сипатайды.

А.В. Петровский тұлғаны - қоғамдық индивидумдағы адам, субъект танымы және әлемнің объективті өзгерісі, ақылды тіршілік иесі, сөйлеуді меңгерген және еңбек іс- әрекетіне қабілетті деп анықтайды.

И.С. Кон тұлға адам баласының индивиді қоғамдық дамудың өнімі, еңбек субъектісі, қарым-қатынас және таным, нақты қоғамдағы өмір жағдайына детерминителетіні тағайындалған.

Л.И. Божович зерттеуінде тұлға - адам тұлғалық дамуы үшін өзінің іс-әрекетімен қылығын басқара алатын психикалық даму деңгейі бар адам. Толық дамыған адам өз көзқарасымен және қатынасымен ерекшеленеді. Онда қоршаған ортаның кездейсоқ әсіресе тұрақты және тәуелсіз болатын өзіндік-моральдық талаптармен бағаланады.

Ал отандық ғалымдар Х.Т. Шеръязданова, С.М. Жақыпов, Қ.Б. Жарықбаев, Ж.И. Намазбаева, А.Р. Ерментаева [4,97] және т.б. ғалымдардың зерттеу жұмыстарындағы мақсат-міндеттерге, зерттеу құралдары мен әдістеріне және тұлғалық қасиеттердің көпжақты әрі күрделі болуына байланысты тұлға әртүрлі дәйектеленеді. Психология ғылымында тұлға негізгі рөл атқарады. Алғашында тұлға мағынасында адамның әлеуметтік функциялары немесе рөлдері анықталған. Содан бастап тұлға ұғымының мағынасы қоғамдық қатынастар сипатына байланысты үнемі кең тұрғыдан қарастырумен келеді.

Бұлардың арасында «адам» ұғымы бәрінен де кең әрі жалпыланған мағынаға ие. «Адам» ұғымына «индивид», «тұлға», «субъект» және «жеке-даралық» ұғымдары қамтылады және соған негізделіп анықталады. Адам индивид ретінде ақыл-оймен ерекшеленетін *Homo sapiens* түріне жатады. Индивид болып дүниеге келген адам баласы қоғамдық қатынастар арқылы *тұлға* бола алады. Яғни, индивид қоғамдық қатынастарға тартылып, қоғамның бір мүшесі ретінде жаңа әлеуметтік қасиетке – тұлғалық сипатқа ие болады. Сондықтан тұлғаның қандай болатыны индивидтің дүниеге келгеннен бойында бар биологиялық ерекшеліктеріне емес, тәлім-тәрбие алған, есейіп-ержеткен әлеуметтік ортасына байланысты.

Адамның сана мен мінез-құлық, жүріс-тұрыстың қоғамдық формасын, адамзаттың қоғамдық-тарихи тәжірибені меңгеру нәтижесінде қалыптасатын әлеуметтік-психологиялық қасиеттер тұлғаны сипаттайды. Адам баласы тұлға болып қоғамдағы өмірдің, тәрбиенің, оқытудың, қарым-қатынастың, өзара әрекеттесудің ықпалынан жетіледі. Бірақ тұлға ретінде дамуды қоғамдық қатынастармен анықтау адамды сыртқы орта ықпалына қатысты енжар объект екен деп түсінуге тірелмейді. Тұлға тек әлеуметтік ықпалдардың ғана өнімі бола алмайды. Оның осы ықпалдарды өзінше қабылдауға, өзгертуге, түрлендіруге мүмкіндігі болады. Адам баласы қоғамдық қатынастарға араласып, белгілі бір дәрежеде белсенді түрде өзінің тұлғалық дамуының әлеуметтік жағдайын жасауға қабілетті келеді. Сондықтан тұлға сипаттамасына қоғам тарапынан болатын сыртқы ықпалдарды түрлендіретін *ішкі шарттардың, жағдайлардың жиынтығы* да қамтылатынын түсіну керек. Бұл ішкі шарттар биологиялық және әлеуметтік қасиеттердің қоспасы болып табылады.

В.А. Слостенин, В.П. Каширин [5,95] зерттеуінде тұлғаның қалыптасуына әлеуметтік жағдайлар *макросоциорта*, *микросоциорта*, *тәрбие*, *іс-әрекет*, *әлеуметтік өзара әрекет* жетекші рөл атқаратындығын дәйектейді. *Макросоциорта* - мемлекеттік құрылым, қоғамдық даму деңгейі және адамның өмірін, іс-әрекеттің жағдаймен қамтамасыз етумен байланысты. Мұнда идеологияның ерекшеліктері, ақпарат құралдарының, үгіт-насихаттың, саяси-әлеуметтік, этникалық, қоғамдағы әлеуметтік жағдай, орны, халықаралық байланыс, қатынас және т.б. әсері қарастырылады. *Микросоциорта* - адамның өзара әрекеттесетін, тікелей контакт жасайтын, ортасы болып табылады. Мұнда адамның ұзақ мерзімді, әлеуметтік ортамен өзара байланысы жатады (жанұя, достар ортасы, сыныптастары, студенттік топ, өндірістік, еңбектік ұжым, басқада жағдайға байланысты). *Тәрбие*-адамның рухани сферасының дамуы және қалыптасуы үшін арнайы ұйымдастырылған үдеріс. Тәрбиенің жанұядағы, мектеп жасына дейінгі мекемелердегі, мектептегі, жоғары оқу орнындағы, өндірістік, еңбектік, адамгершілік, эстетикалық, құқықтық, экологиялық, физикалық, кәсіби және т.б. ерекше бөліп көрсету. *Іс-әрекет* - ойын, оқу, өндірістік-еңбек, ғылыммен анықталады. Мұндай іс-әрекетке әлеуметтік байланысты, қатынасты, адамның әлеуметтік тәжірибені меңгеруі, шығармашылық және физикалық потенциалын, еркін, мінезін, дағды мен біліктілігін, заттық, тәжірибелік әрекетін дамытуды атауға болады. *Әлеуметтік өзара әрекет* әр-түрлі болып табылады, оның негізгісі басқалармен қарым- қатынас деп саналады.

Тұлға қоғамдық дамудың күрделі және жүйелі феномені ретінде анықталады. Тұлғаның дамуы және қалыптасуы үшін негізгі рөлді қарым-қатынас және адамның әрекетінің басқа түріде атқарады. Мұнда адам баласының тікелей әлеуметтік ортамен, байланысты басқа да іс -әрекеттері орын алады.

А. Реан, Н. Бордовская, С. Розум [6,34] зерттеуінде адам қоғамдық тіршілік иелері ретінде дәйектеледі. Алғашқы күнінен бастап, өзіне ұқсайтын тіршілік иелерімен бірлесе өмір сүреді және әлеуметтік өзара әрекетке қатысады. Адамның әлеуметтік қарым-қатынас тәжірибесі, сөйлеуді үйрене бастағанға дейін қалыптаса бастайды. Мұндай тәжірибе әлеуметтік өзара әрекет үдерісіндегі субъективті меңгеру болып табылады. Сонымен қатар тұлғаның ажырамас бөлігі болып қалыптаса бастайды. *Әлеуметтану* үдеріс, осыған орай меңгеру нәтижесі. Осыған сәйкес келешекте индивид әлеуметтік тәжірибесін белсенді игере алады. *Әлеуметтану* үдерісі адамдардың қарым-қатынасымен және бірлескен іс- әрекетімен ажырамастай байланысты.

Тұлғаның әлеуметтенуі - адамның әлеуметтік және әлеуметтік-психологиялық нормаларды, ережелерді, функцияларды, құндылықтарды, жалпы қоғамдық тәжірибені меңгеру деп дәйектеледі. Бұл адамның материалдық және рухани мәдениетті болып табылады. Тұлғаның әлеуметтік және тұлғалық қатынасты меңгеруі арқылы даму және қалыптасу үдерісі деп саналады. Ол нақты өмір жағдайына және іс-әрекеттеріне байланысты болады.

Адам әлеуметтану процесінде әлеуметтік тәжірибені меңгереді, қоршаған әлемінің мағынасын түсінеді, осыған орай өзінің әлемдегі орнын сезіну көрініс табады. Сонымен бірге *тұлғаның мағыналық білім жүйесі* қаланады деп санауға болады. Бұл процесс жанұяда басталады, кейін мектеп жасына дейінгі мекемеде, мектепте, жоғары оқу орнында, өндірісте, жалпы ақпараттық құралдар және өзіндік білім алу арқылы дамып, өз жалғасын табады.

Әлеуметтану, оқушылардың тұлғалық дамуы және қалыптасуы өзара байланысты *үш үдеріске* қатысты екені белгілі. Бірінші адам баласының жалпы әлеуметтануы, тұлғаның қалыптасуы болып табылады. Сондықтан азаматтық, қоғамдық норманы, ережені, адамгершілік құндылықтарды, эстетикалық, саяси, қоғамдық, діни және басқада мағыналы сипатағы жүйесін меңгеру болып табылады.

Екіншіден тұлғаның кәсіби рөлдік әлеуметтануы, алайда адамның кәсіби рөлдік функциясын, құндылықтарын, нормаларын, қатынастарын т.б. меңгерумен байланысты.

Үшіншіден тұлғаның кәсіби дамуы, адамның кәсіби іс-әрекетін, мамандығын, кәсіби шеберлігін меңгеру дәрежесімен дәйектеледі.

Тұлғаның кәсіби рөлдік әлеуметтануы және кәсіпқорлық, тұлғаның жеке, арнайы, кәсіби әлеуметтану жиынтығының құрылымы болып табылады.

Тұлғаны сипатайтын тағы бір атрибутция, бұл *белсенділік* болып табылады. Тұлға әлеуметтік және басқа жағдайдың пассивті емес өнімі деп анықталады. Тұлғаның белсенділігі адамның өз әрекетіне және болып жатқан жағдайға байланысты өмірлік позициясы, алатын орны анықталады. Адамның

мақсаты және мотивациясы мінез-құлқында және іс-әрекетінде, әрекет тәсілдерінде көрініс табады. Психологияда тұлға алдымен *не, қалай, неліктен және не үшін* деп қандайда бір әрекет жасайды, іске асырады, нәтижесі көрініс табады және оған сәйкес өзін бекітетіндігі дәйектеледі.

Г.М. Андреева [7,36] еңбегінде жалпы психология тезистерін негізге ала отырып, тұлға болып дүниеге келмейді, жүре қалыптасады деп тағайындайды. Осыған сәйкес адамның алғашқы күнінен бастап, әлеуметтану мазмұнына қарай тұлғаны қалыптастыру үдерісі ретінде қарастырады. Тұлғаның қалыптасуына маңызды болып табылатын үш сферасын бөліп көрсетеді. Осыған орай, тоқталатын болсақ іс-әрекет, қарым- қатынас, өзіндік таным деп анықтайды. Мұндай үш сфера индивидтің қоршаған әлеммен әлеуметтік байланысын артыру, кеңейту үдерісі ретінде сипаталады.

Р.С. Немов, А.Г. Маклаков [8,87; 9,56] т.б. ғалымдардың зерттеуінде тұлға құрылымына қабілет, темперамент, мінез, еріктік сапа, эмоция, мотивация, әлеуметтік бағдарды жатқызады. *Қабілет* адамның индивидуальды тұрақты қасиеті, әр-түрлі іс-әрекет түрлерінде жетістікке жетуді анықтайды. *Темперамент*-адамның психикалық үдерісінің динамикалық сипаты болып табылады. *Мінез*-адамның басқа адамдарға қатынасының сапасын анықтайтындығы нақтыланады. *Эмоция және мотивация* – іс-әрекетке ниеттенудің жиынтығы, *әлеуметтік бағдар*-адамдардың сенімі және қатынасы деп сипаталады.

В.Н. Мясичев тұжырымында тұлғаның бағытары даму деңгейімен, тұлға құрылымы және жүйке-психикалық реактивті динамикасымен (темпераментпен) сипаталып зерттеледі. Тұлға құрылымы-тұлғаның жеке сипаты, мотивациясы, қатынасы және тұлғаның тенденциясы болып табылады.

А.Адлер зерттеуіндегі тұлға теориясы, тұлғаның индивидуальды теориясы немесе индивидуальды психологиясы деп дәйектеледі. Ғалымның теориясы фиктивті финализм, артықшылыққа ұмтылыс, қанағаттанбау сезімі және компенсация, әлеуметтік қызығушылық, өмір стилі, креативті «Мен» түсінігімен байланысты анықталған.

Э. Эриксон бойынша тұлғаның жаңа құрылымы нақты анықталған стадияда, тұлғаның дамуында алдыңғы дайындалған үдерістердің қатысуымен байланысты болатындығы тұжырымдалған. Жаңаны пайда болып және бекітілуі, тек қана өткен стадияға сәйкес келетін психологиялық және тәртіптік жағдай туғызғанда мүмкін болады. Адам тұлғалық дамуы және қалыптасуы барысында тек қана жағымды сапаларды меңгермейді, сонымен қатар жағымсыз сапаларда болатындығын дәйектеді. Э. Эриксон концепциясында тұлғалық дамудың екі бағыттын көрсетті: қалыпты және анамальды. Адам өмірінде таза күйінде бұл екі бағыт мүлде кездеспейтіндігін, бірақ нақты белгіленген полюсқа сәйкес адамның тұлғалық дамуында аралық варианттарын көруге болатындығын анықтады.

Бастауыш сынып оқушылары әр-түрлі жасерекшелік этаптарына байланысты жүйелі түрде әр түрлі әлеуметтік топқа қосылады. Осыған сәйкес баланың жеңіл немесе қиын бейімделуі, индивидуализациясы және интеграциясы қат-қабат қайталанып отыратындығы ескеріледі. Сондықтан осының нәтижесінде тұлғаның тұрақты құрылымы қалыптасады.

Әдебиеттер тізімі

1. Психология индивидуальных различий. Тексты.- М., 1982. (Факторный анализ личности (Р. Мейли): 84-100. Классификация личностей (А.Ф. Лазурский): 179-198. Психологические типы (К. Юнг): 199-218.) – 24-29 с.
2. Кон Н.С. Общение и самосознание // Социально - психологические и лингвистические характеристики форм общения и развития контактов между людьми. -М.,1971. – 76-79 с.
3. Столяренко Л.Д., Самыгин С.И., Психология и педагогика в вопросах и ответах. Серия «Учебники, учебные пособия». -Ростов-на-Дону: «Феникс», 1999 – 54- 58 с.
4. Ерментаева А.Р. Студенттерді психологиялық дайындаудың негіздері. – Өскемен: ШҚМУ баспасы, 2007. – 97-102 б.
5. Сластенин В.А. Психология и педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений.- М.: Издательский центр Академия, 2007. – 95 - 98 с.
6. Реан А.А., Бордовская Н.В. Розум С.И. Психология и педагогика. – СПб.: Питер, 2005. – 34- 38 с.
7. Андреева Г.М. Социальная психология. М.: Аспект Пресс, 1998. – 36-42 с.
8. Немов Р.С. Психология / Р.С. Немов. – 4-е изд. – М.: Владос, 2000. – Кн.2. Психология образования. – 87-90 с.
9. Маклаков А.Г. Общая психология: Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2007. – 56 – 62 с.

А.Р.Ерментаева, Ж.Қ.Аубакирова, А.К.Исмагамбетова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Развитие личности учащихся в начальных классах

Аннотация. В статье рассматриваются особенности личностного развития и его психологическая сторона. Рассматриваются пути развития у детей личностного развития. Проведен анализ психолого-педагогической литературы по этой проблеме. Рассматриваются теории личности А.А. Бодалева, Б.Г. Ананьева, А.Р. Ерментаевой и др. Теоретическая важность исследования развития личности у детей, состоит в необходимости проведения психологических методов.

Ключевые слова: личность, развитие, психология, эмоция, культура.

A.R. Yermentayeva, Zh.K. Aubakirova, A.K. Ismagambetova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

The development of the personality of students in primary school

Abstract. In the article features of personal development and its psychological aspect are considered. The ways of development of children's personal development are considered. The analysis of psychological and pedagogical literature on this problem is carried out. Considered the theory of personality AA. Bodaleva, B.G. Ananyeva, A.R. Ermentayeva et al. The theoretical importance of the study of the development of the personality in children consists in the necessity of carrying out psychological methods.

Key words: personality, development, psychology, emotion, culture.

References

1. Psihologiya individualnyh razlichiy. Teksty.- М., 1982. (Faktorniy analiz lichnosti (R. Meyli): 84-100. Klassifikatsiya lichnostey (A.F. Lazurskiy): 179-198. Psihologicheskie tipy (K. YUng): 199-218.) – 24-29 s.[Psychology of individual differences. Texts .- М., 1982. (Factor analysis of personality (R. Meili): 84-100 Classification of personalities (AF Lazursky): 179-198 Psychological types (K. Jung): 199-218.) - 24-29 pp.]
2. Kon N.S. Obschenie i samosoznanie [Communication and self-awareness], Sotsialno - psihologicheskie i lingvisticheskie karakteristiki form obscheniya i razvitiya kontaktov mejdu lyudmi. [Socially - psychological and linguistic characteristics of forms of communication and development of contacts between people](Moscow, 1971,76-79)
3. Stolyarenko L.D., Samyigin S.I. Psihologiya i pedagogika v voprosah i otvetah. Seriya «Uchebniki, uchebnyie posobiya».[Psychology and pedagogy in questions and answers. Series “Textbooks, teaching aids] (“Phoenix”, Rostov-on-Donu 1999, 54-58 p)
4. Ermentayeva A.R. Studentterdi psihologiyalyik dayyindaudyn negizderi[Ermentayeva A.R. [The basics of psychological training of students](Publishing house of EKSU, Oskemen, 2007).
5. Slastenin V.A. Psihologiya i pedagogika: ucheb. posobie dlya stud.vyssh. ucheb. zavedeniy[Psychology and Pedagogy: Textbook. allowance for stud.vyssh. training. Institutions](Moscow, 2007).
6. Rean A.A., Bordovskaya N.V. Rozum S.I. Psihologiya i pedagogika. [Psychology and pedagogy](Peter, St. Petersburg, 2005).
7. Andreeva G.M. Sotsialnaya psihologiya[Social Psychology (Moscow, 1998).
8. Nemov R.S. Psihologiya obrazovaniya[Psychology 4 th ed] (Vlados, Moscow, 2000).
9. Maklakov A.G. Obschaya psihologiya: Uchebnik dlya vuzov[General psychology: Textbook for high schools(Peter, St. Petersburg, 2007).

Авторлар туралы мәлімет:

Ерментаева А.Р. – п.ғ.д. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Астана, Қазақстан.

д)Жанат Канашовна Аубакирова – п.ғ.д. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» кафедрасының доценті, Астана, Қазақстан.

Исмагамбетова А.К. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» кафедрасының студенті, Астана, Қазақстан.

Yermentayeva A.R. - Doctor of Psychology, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Aubakirova Zh.K. - Candidate of Psychology, Associate Professor L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan. Assem K.I. – student specialty psychology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.